

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору філологічних наук, професору
МАРЧУК Людмилі Миколаївні

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента, доцента
кафедри української мови Карпатського національного університету**

імені Василя Стефаника

Іванишин Наталії Ярославівни

**на дисертаційну роботу «Вербалізація контрарних міжособистісних
відносин в українській постмодерній картині світу»**

ПРОКОПІВ Лесі Миколаївни,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Актуальність дисертаційної
праці Прокопів Лесі Миколаївни **«Вербалізація контрарних
міжособистісних відносин в українській постмодерній картині світу»**
полягає в тому, що сьогодні в українському мовознавстві нема комплексного
наукового дослідження, у якому було би узагальнено й систематизовано мовні
маркери опозиційних відносин між персонажами, представлено способи
вербалізації контрарних міжособистісних стосунків у текстах сучасної
української прози. Розвиток соціолінгвістичних, лінгвокультурологічних та
когнітивних підходів до вивчення мовної репрезентації контрарності
уможливив комплексний опис показників соціального статусу як

багаторівневої системи, представленої в кількох вимірах: синтагматичному (сукупність і комбінації соціальних статусів, що функціонують одночасно), парадигматичному (вербальні та невербальні засоби, техніки й механізми відображення опозиційності в мовних картинах світу персонажів, а також трансформація їхнього соціального статусу в специфічних мовленнєво-культурних сценаріях) та епідигматичному (у контексті полісемії використовуваних засобів).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Безсумнівна актуальність теми зумовлює мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, у якому проаналізовано специфіку мовного вираження опозиційних міжособистісних взаємин у текстах сучасної української літератури та визначено функціональну значущість контрастивів у загальнонаціональному лінгвістичному контексті. Підсумкові положення дисертації гармонійно доповнюють наукові досягнення у відповідній галузі та є послідовним розвитком теоретичних концепцій, викладених в опрацьованій літературі (усього 235 позицій у списку використаних джерел).

Наукова новизна одержаних результатів. Оригінальність наукових здобутків, представлених у дисертації, виявляється в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз функціонального виміру контрарних відношень у творах сучасної української прози кінця XX-початку XXI століття. Дослідження також пропонує характеристику власне лінгвістичних та екстралінгвальних факторів, які зумовлюють формування протиставлення в сучасній українській мовній картині світу.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дисертації полягає в тому, що її наукові досягнення можуть бути використані в процесі викладання кількох освітніх компонентів: «Соціолінгвістики», «Лінгвопрагматики», «Мовленнєвої комунікації», «Лінгвістичного аналізу художнього тексту», «Лінгвокультурології», «Когнітивної лінгвістики», «Сучасної української літературної мови» (до розділів «Лексикологія», «Фразеологія», «Словотвір», «Морфологія», «Синтаксис», «Стилістика»), а

також у розробці та впровадженні дисциплін із досліджуваної тематики, у написанні наукових праць» (С. 29-30).

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Обґрунтованість дисертаційної праці підтверджує належна апробація її основних положень у 9 друкованих працях (3 статті – у наукових фахових виданнях України, 6 – в інших виданнях України).

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації та запропонованих статей і тез свідчить про дотримання авторкою вимог академічної доброчесності.

Загальна оцінка дисертації. Результати дисертаційного дослідження переконливі, аргументовані, вони логічно відповідають завданням, задекларованим у Вступі, та корелюють із поставленою метою наукової роботи.

У першому розділі *«Концепція контрарної побудови мовної картини світу»* дисертантка з'ясувала, що мовна картина світу є особливим механізмом відтворення дійсності засобами мови. Вона конструюється через систему лінгвістичних інструментів, символічних образів, концептуальних структур і категоріальних схем, які застосовуються індивідом для осмислення навколишньої реальності. Це комплексне поняття поєднує об'єктивні й суб'єктивні виміри, оскільки мова не лише віддзеркалює дійсність, але й організовує її, створюючи специфічні моделі світосприйняття. Розгляд мовної картини світу з позицій синергетики уможлиблює аналіз взаємовпливів різноманітних компонентів: лінгвістичних засобів, культурних кодів, особистісної та колективної ідентичності, когнітивних механізмів і соціокультурних контекстів. Взаємодія цих часом антиномічних елементів сприяє формуванню динамічних, пластичних і багатовимірних моделей світорозуміння, здатних адаптуватися до трансформацій середовища без втрати внутрішньої когерентності.

Другий розділ *«Проблеми дослідження тексту та дискурсу з опозиційними компонентами»* дослідниця присвятила аналізу функційного

навантаження контрастивів, де змістовно й детально описує різні вияви функціонування маркерів контрарності в текстах. У цьому розділі авторка стверджує, що вербалізація контрарних відношень на різних рівнях є наслідком об'єктивних (смысл, пресупозиції) та суб'єктивних (авторський задум та контекстуальна зумовленість) екстралінгвальних чинників, а відмінності між опозиційними компонентами розглядаються на рівні семантики, однак у художньому тексті контрастні одиниці набувають лексичних та граматичних виявів.

У третьому розділі *«Когнітивні основи мовної градації як вияву опозиційних відношень»* авторка розглянула опозицію в метафоричному контексті та довела, що контрарні відношення, які формуються між лексемами – крайніми точками градаційного концепту, можуть передаватися набором ситуативних проміжних опозиційних пар (наприклад, опозиція «світло – темрява» може містити проміжні варіанти, як-от: «сутінки», «полум'я», «півтінь»).

У четвертому розділі *«Семантичний аспект філософських концептів як репрезентантів контрарних відношень»* продемонстровано кваліфікований аналіз концептів «душа», «дух», «добро», «зло», «воля», «доля», виокремлено їх ядерні та периферійні семи, що дозволило відобразити складність мовної картини світу в її контекстуальній та змістовій багатогранності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної праці:

1. Викликає застереження в контексті аналізованого матеріалу недостатньо обґрунтоване використання терміна «постмодерна картина світу», оскільки вона передусім актуалізується у творчості письменників, які свідомо працюють у парадигмі постмодернізму з відповідною естетикою та філософськими засадами. Включення до досліджуваного матеріалу творів окремих авторів (Романа Іваничука, Ольги Сльоньовської, Марії Матіос тощо) видається контроверсійним та недостатньо аргументованим з огляду на їхню художню методологію та світоглядні принципи. Творчість цих

письменників складно кваліфікувати як постмодерністську через відсутність характерних для постмодернізму ознак: фрагментарності наративу, іронічності, гри з текстом, інтертекстуальності як структуроутворювального елемента, деконструкції традиційних бінарних опозицій тощо. На нашу думку, варто переглянути термінологічний апарат дослідження (наприклад, використовувати поняття «сучасна українська проза» чи «українська проза кінця XX - початку XXI століття») або чіткіше аргументувати, на якій підставі твори зазначених авторів віднесено до постмодерністського дискурсу.

2. Вважаємо, що укладання систематизованої картотеки фактичного матеріалу суттєво збагатило б роботу, адже перелік окремих лексем, фразеологізмів чи загалом текстових сегментів тощо з ретельно класифікованими прикладами вербалізації контрарних міжособистісних відносин значно посилює б емпіричну базу дослідження та надає роботі більшої наукової ваги. Картотека дозволила б не лише проілюструвати теоретичні положення конкретними мовними фактами, але й уможливила кількісний аналіз досліджуваного явища, зокрема виявлення частотності вживання певних лексичних, граматичних та стилістичних засобів вираження контрарності (зауважимо, що кількісний метод дослідження задекларовано як один із ключових у роботі (С. 27)).

Наявність структурованої картотеки відкрила б додаткові перспективи для багатоаспектного аналізу зібраного матеріалу (лінгвостатистичного, функціонально-семантичного, прагматичного, лінгвокогнітивного тощо) та збагатила б дослідження, розширила горизонти для його практичного застосування, дозволила авторів дійти до більш ґрунтовних та верифікованих висновків щодо особливостей вербалізації контрарних міжособистісних відносин в аналізованих текстах.

3. У дослідженні функційного аспекту контрастивів (п. 2.1, С. 68) авторка змістовно й детально описує різні вияви функціонування маркерів контрарності в аналізованих текстах, проте робота могла б виграти від більш експліцитного формулювання та систематизації функцій. Варто зазначити, що в тексті дисертації фактично присутній аналіз таких важливих функцій, як прагматична, текстотвірна, оцінна та характеротвірна, однак їх чітке термінологічне виокремлення, вербалізація могли б посилити теоретичну цінність роботи.
4. Маємо застереження стосовно структурної організації четвертого розділу («Семантичний аспект філософських концептів як репрезентантів контрарних відношень»), у якому простежуємо певну невідповідність між його назвою та формулюванням назв підрозділів. У назві розділу задекларовано ключове положення про концепти як репрезентанти контрарних відношень, що створює ефект очікування аналізу опозиційних пар концептів або їхньої внутрішньої контрарної природи. Проте назви параграфів («Концепт душа», «Концепт воля», «Концепт доля») сформульовані неантагоністично і не відображають заявленого у назві розділу аспекту контрарності.

Для досягнення чіткішої термінологічної та структурної узгодженості можна було б розглянути можливість переформулювання назв параграфів таким чином, щоб вони відображали опозиційну природу досліджуваних концептів, наприклад: «Концепт душа в системі контрарних відношень», «Бінарні опозиції в структурі концепту воля», «Контрарні виміри концепту доля» тощо. Такий підхід забезпечив би логічну відповідність між назвою розділу та його структурними компонентами, а також чіткіше окреслив би спрямованість дослідження на вивчення саме контрарних відношень у концептосфері українського постмодерного художнього дискурсу.

5. Непереконливим є аналіз окремих текстових сегментів. Так, на с. 118 дисертантка стверджує, що концепти «душа» та «дух» можуть перебувати в опозиційних відношеннях, однак наведені приклади, на нашу думку, не відображають такого тлумачення (*«Ми загартовуємо свій дух у самовідданій праці» та «Їх цікавитиме, на яку висоту розуму, духу, хоробрості спроможні були тоді піднятися люди»*). Порівняймо ще: на с. 61 дисертантка згадує про антиномію *люди та їх історії*, однак прикладу актуалізації цього значення на не наводить.

Можливо, такі неточності зумовлені відсутністю широкого контексту (ми розуміємо, що формат роботи накладає обмеження на виклад матеріалу, тому не завжди можна навести повністю великі за обсягом сегменти), і коментар дисертантки міг би пояснити окремі контроверсійні сегменти дисертації.

6. У роботі як один із засобів вербалізації контрарних міжособистісних відносин цілком слушно описано фразеологізми (С. 120-121), які поруч з антонімами, антитезами, оксюморонами здатні вербалізувати опозиційні фрагменти дійсності. Проте аналіз окремих стійких сполучень потребує уточнення.

Важливо враховувати, що при встановленні опозиційних відношень між фразеологізмами визначальну роль відіграє їхня внутрішня форма, а не лексичний склад. Внутрішня форма фразеологізму як образна основа його значення є більш складним явищем, ніж проста сума значень його компонентів. У цьому контексті аналіз фразеологічної одиниці «залізити в душу» (*«душа» вказує на певне місце в тілі людини»* (С. 121)) як репрезентанта контрарних відношень викликає певні сумніви та видається недостатньо обґрунтованою.

Висловлені зауваження і побажання суттєво не впливають на загальну концепцію дослідження та не знецінюють значущості досягнутих результатів.

Отже, дисертація ПРОКОПІВ Лесі Миколаївни на тему: «Вербалізація контрарних міжособистісних відносин в українській постмодерній картині світу» відповідає спеціальності 035 Філологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор, Леся Миколаївна ПРОКОПІВ, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Наталія ІВАНИШИН

